

ՄԵԼԿ

Տարեկան դիմել 10 րուր, կէս տարեկան 6 րուր:
Առանձին ամսորները 5 կոպէկով:
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն ամսագրատան մէջ:
Օտարապետացիք դիմում են ուղղակի
Դիմումը. Редакция «Мелк»

Ամսագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերից):
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լիցուով:
Յայտարարութիւնները համար վճարում են
խաթանային թուով 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԵՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, Նամակ Ս. Պետեր-
բուրգից: Նամակ վերին-Ազուխից, Նամակ
Խմբագրին, Նամակ Խմբագրին, Ներքին լուրեր:
—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, Ֆրանսիա: Անգլիա,
Շէյն Սպէյսթուլս, Նամակ Պարսկաստանից,
—ՀԵՌԱՐԻՆԵՐ, —ՏԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ,
ԲԱՆԱՐԱԿԱՆ, Մատենագրութիւն:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՐԳԻՅ

Յուլիսի 28

Մի քանի շաբաթ դրանից առաջ, ձեր պատուա-
կան լրագրին՝ Ս. Պետերբուրգից լուր էին հա-
ղորդել, որ իրր թէ տեղւոյ հայ հարուստներից
մինը H. Kiepert-ին ապստամբ է Հայաստանի
քարտեզը. այս լուրը միանգամայն անհիմն է,
իմ պատուելի քարեկամ պ. Ս. Ս. Գերմանիայի
Misdroy Bad-ից ինձ գրում է, թէ նա հանքա-
յին ջրերում ինքն անձամբ պատկեր է ունեցել
այցելելու պատկառելի գերմանացի ուսումնա-
կան Kiepert-ին և հարցրել է նրանից, ճշմարիտ
է արդեօք, որ նա պատրաստում է Հայաստանի
քարտեզի հրատարակութիւնը: Առումնականը
պատասխանել է թէ Ս. Պետերբուրգից ոչ ոք
նրան բան չէ ապացարկ այդպիսի մի քարտեզի
մասին. բայց վերնետիկի Միխայիլովնա միաբա-
նուկեան արքան՝ հայկաբան Վ. Ալիշանեանը բազ-
միցս դիմել է նրան, այս առաջարկութեամբ և
ինքն Kiepert դժուարացել է մինչև այժմ ի-
րագործելու հայր Ալիշանեանի առաջարկութիւնը
նախ, որ շատ զբաղված է զանազան կողմերից
իրան ապստամբ աշխարհագրական քարտեզնե-
րի հրատարակութեամբ, երկրորդ, եւրոպացի ճա-
նապարհորդները դեռ մանրամասնօրէն չեն ու-
սումնասիրել Հայաստանի տաճկաց և պարսից
իշխանութեան ներքոյ գտնվող երկիրները, իսկ
առ ձեռն պատրաստ տեղեկութիւնները տակա-
ւին թերի են և հերիք չեն Հայաստանի քար-
տեզի հրատարակութեանը ձեռնարկելու համար:
Իացի դրանից, պ. կիպերտը աւելացրել է թէ
նա երկու տարուց յետոյ մտադիր է շարունա-

կելու հայոց լուրի ուսումնասիրութիւնը և քա-
ղապէս է, որ այդքան ժամանակամիջոցում, գու-
ցէ, իր ստացած տեղեկութիւնները Հայաստանի
մասին ևս առաւել կը ճոխանան ու աշուհեան
հեշտ կը լինի ձեռնամուխ լինել գործին: Իմ
մտերիմ քարեկամս երկուսից նամակը ինձ ա-
ռիթ է տալիս մի քանի խորհրդածութիւններ
անելու. պ. կիպերտի խօսքերից յետոյ, ակամայ
հարց է ծագում թէ ուսուց, տաճկաց և պար-
սից հայտնակ հայերի գաղութներում հազարաւոր
մանուկները որպիսի քարտեզների միջնորդու-
թեամբ ուսումնասիրում են Հայաստանի հին և
նոր աշխարհագրութիւնը. տարակոյս չը կայ, որ
վերնետիկում լոյս բնծայված քարտեզները նշա-
նաւոր ծառայութիւն չեն կարող մատուցանել
մեր ուսումնասիրներին, ուրեմն, հարկը պա-
հանջում է անյապաղ վերացնել այս թերու-
թիւնը, ապա թէ ոչ, շատ դժուար է հայոց պատ-
մութեան գաղափարները առանց լաւ քարտեզի
ուղեկցութեան: Մենք հայերս սովոր ենք եղել
միշտ պատրաստ պաշար ընդունել անգլիացուց,
ֆրանսիացուց և գերմանացուց գիտնականներից,
որոնք, անցնալ դարերից սկսեալ, անդադար
մշակում են մեր գրականութիւնը, իրանց կրի-
տիկական յօդուածներով մեկնում են մեր հին
ճեղքնամակերի երկարութիւնները, չը շատանալով
զբաղով, նորա չեն հրամարում, մինչև անգամ,
նպատակ հայոց ազգի վերածնութեան. Ահա պ.
Կիպերտին հայկական դատը արծարծելու համար
կերպապէս, մի լրագիր է հիմնում Փարիզում.
պ. կիպերտը ժամանակով Հայաստանի քարտեզն
է ցանկանում հրատարակել ի պէտս մեր ու-
սումնասիրների. միթէ եւրոպացուց այսքան
համակրութիւնից յետոյ էլ մեր ազգը ձեռքերը
կործքին ծայած պիտի յարստեն անշարժու-
թեան մէջ կամ ընթանայ կրիայի քայլերով:
Ցանկալի էր լինել, որ կ. Պոլսոյ Միացեալ ըն-
կերթիւնները վարժապետներ ուղարկելով Հա-
յաստանում և կրիկայում հիմնած դպրոցնե-
րին, պատուելին սոյն վարժապետներին ու-
սումնասիրել իրանց յաճախելով երկիրները ա-
մենայն կողմանէ, թող մեր տաճկաբնակ եղբայր-
ները օրինակ առնեն եւրոպացի պաշտօնականե-
րից: Անգլիացուց փոխ-հիւպատոսը Վանում՝ պ.
Ալէյսոնը իր պաշտօնից զատ, յանձնարարու-

թիւն ունի նաև հնագիտական հետազոտութիւն-
ներ անել Հայաստանում և անում է միշտ: Միա-
ցեալ ընկերութեան վարժապետների տեղեկու-
թիւնները շատ նպաստաւոր և անհրաժեշտ են
կիպերտի համար: Ս. Կ. Կ. Կ. Կ. Կ. Կ. Կ. Կ. Կ.
անհատական սկզբունքի արգասիք պիտի լինի
մեր մէջ:

Խ. Կնգիրարեան

ՆԱՄԱԿ ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԼԻՍԻՅ

Յուլիսի 23-ին

Անցնելով Ազուխի և նրա շրջակայ գիւղերի
փողոցներով, դուրս կը տեսնէք շատ տներ, որոնց
գոմարի ճակատին խիստ տախտակի կտորի վրա
գրած է «ФУРКТО—ВОДОЧНЫЙ ЗАВОДЪ»:
Այսպիսի գործարանների թիւը գուցէ 100—
200-ի համար: Այժմ Կոնստանդնուպոլիսէ այդ գործա-
րանները որոնողից են առել իրանց սկիզբը: Ա-
ռաջ Ազուխիսում և իր շրջակայ մի քանի հայա-
բնակ գիւղերում, քանի որ դեռ ակցիլի կառա-
վարութիւնը չէր սկսել իր գործունէութիւնը, իւ-
րաքանչիւր տուն ունէր երկու պղնձե աման: Սը-
րանցից մի կտորը, որ կախարչ (զափաղ) է կոչ-
վում, գործ էր անում միայն օդի պատրաստե-
լու ժամանակ, իսկ միւսը, որ մեծ կաթնայ է,
նոյնպէս խաբարանչիւր օր գործ էր անում: Նա
անհրաժեշտ կարասի էր գիւղացու տան մէջ:
Նրանով գիւղացին ջուր էր տաքացնում լուացքի
ու հացի համար, կերակուր էր պատրաստում
հարսանիքի և ուրիշ այդպիսի գէպքերում, երբ
բազմութիւն պէտք է կերակուրէր, միս էր տապա-
կում ձմեռուց համար (դառուրմա) և այլն: Իսկ
ամառը թըլթի ժամանակ այդ երկու ամաններով
օդի էր պատրաստում իր տանը գործածելու հա-
մար: Իր տանը ասացի, որովհետև Ազուխիսում
և իր շրջակայքում շատ քիչ տուն կը գտնվի որ
15 ծառից աւելի թիւերի ունենայ: Իսկ այն 15
ծառ թիւից էլ գիւղացին միայն օդի չէ պատ-
րաստում, այլ մի մասը չորացնում է ձմեռուց
համար, միւսից մի (СИРОПЪ) է պատրաստում
և այլն: Ահա այս երկու ամաններն են, որոնք
յետոյ ստացան «ФУРКТО—ВОДОЧНЫЙ ЗАВОДЪ» ա-
նունը:

Օդի պատրաստելու իրաւունք տարէնը գուցէ
10—15 գիւղացի ստանայ: Իրաւունքը ստանա-
լուց որոշեալ օրերը կամ օրը այդ ամանների
կնիքը քանդվում է ակցիլի կառավարութիւնից
նշանակած պաշտօնակատարի ձեռքով, իսկ երբ
լրանում է ժամանակը նորից կնքվում է և այն-
պէս մնում է ամբողջ տարին:

Օդի պատրաստելու համար գիւղացին պէտք է
իրաւունք ստանայ ակցիլի կառավարութիւնից,
որ գտնվում է Նախիջևանում 80 վերստ հեռու.
Ազուխից: Այդ իրաւունքը ստանալու համար
գիւղացին պէտք է չորս կամ հինգ օր չարչարվի
և միայն մատուցարապէս 15 րուրի Ստանալուց
նա վերադառնում է տուն, չարչարվում է տաք
օր մինչև թուրքի թըլթիլը (հասնել): Ապա նշա-
նակած օրը (գիւղի և ցեղի) նստում է այդ գոր-
ծարանի մօտ փայտ է աշրուս և ստանում է շատ
շատ 3 կամ 4 պուղ օդի, որի պուղը եթէ ծա-
խելու լինի՝ կարծեմայ 4—5 րուրի: Երեկոյի գոր-
ծարաններ:

Ամսոյս 20-ին երեկոյան մատուցարապէս ժամը
մէկին զգալի եղաւ երկրաշարժի մի հարուած,
որից մի քանի տների պատեր տրաքեցան, բայց
ձեռք չհաս: Տեսց մօտ կէս րօպէ: Առաջի մօ-
տաւորապէս ժամը մէկին, որովհետև ինչպէս ա-
զուխցիների խեղճը, նոյնպէս էլ ժամացոյցները
երբեք իրարու հետ չեն համաձայնում: Իրա-
քանչիւր անհատ Ազուխիսում առում է իմ դա-
տողութիւնը ուղիղ է, իմ ժամացոյցը ուղիղ է:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԿԻՆ

Կօֆոր, 31 յուլիսի

Շատ մօտ է մեզ այն ժամանակը, երբ հայը
և հայուհին մոռացած իրանց մայրենի լեզուն
առիթ և աւելորդ էին համարում հայ լեզունով
խօսել, իրանց որոյց մայրենի լեզուն ուսու-
ցանել, իրանց նախնեաց պատմութեամբ զբաղ-
վել և մինչև անգամ իրանց հայ անուններ: Բայց
երբ լրագրութիւնը սկսաւ խօսել, դատել այդ
հակազգային ընթացքի մասին և հարուածել
նրան, երբ եկաւ արեւելեան ուսումնական
վերջին պատերազմը, երբ հայազգի և նրա դի-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ЗНАЧЕНИЕ РУССКАГО СЕКТАНТСТВА. —
ՌՈՒՍ ԱՎԱՆԳՆԵՐԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
«Русская Мель» ամսագիրը, յունվարի
տետրակ 1881

Վերջին ժամանակները ուսուց գրականու-
թիւնն ու մամուլը աստիճան շատ սկսեցին պա-
րագել ուսու աղանդների հետազոտութեամբ: Ա-
ղանդների հետազոտողներից ամենանշանաւորն է
Ա. Ս. Պրուգալին, որին և պատկանում է վե-
րև յիշված յօդուածների մի շարքը, որ սկսվում
է Մոսկվայում հրատարակվող «Русская Мель»
ամսագրի յունվարի տետրակից:

Պրուգալին նախել է իրան ուսու աղանդների
խղճմտաւոր ուսումնասիրութեանը և նրա գրչին
պատկանում են նոյն առարկայի վրա բազմաթիւ
յօդուածներ և «Голосъ» լրագրում:

Վերի յիշված յօդուածում Պրուգալին բերում
է նախ և առաջ բազմաթիւ վկայութիւններ և
հայեացքներ ուսու աղանդաւորների մասին այլ
և այլ նշանաւոր թէ օտարազգի և թէ ուսու հե-
ղինականների գրուածներից, ինչպէս Կոստոմարով,

Կելսիեւ, Հակոստատուհ, Մէկէնցի-Աւալաս, Շչա-
պով, Սինիցին և այլն և այլն: Նա ծանօթաց-
նում է մեզ և այն բոլոր պաշտօնական գեկու-
ցումների հետ, որոնք Ալեքսանդր I և Նիկոլայ
I թագաւորներին ներկայացվեցան այլ և այլ
բարձր պաշտօնականներից, որոնք ուղարկվեցան
ուսու գաւառները այդ թագաւորների հրամանով
յատկապէս աղանդաւորների կեանքը, նրանց
վարդապետութիւնն ու ձգտումները ուսումնասի-
րելու համար: Այդ պաշտօնական հետազոտող-
ներից նշանաւոր էին Լիպարտի, Սինիցին, Ակ-
սակով, Բրեանչանինով և այլն:

Ռուս աղանդները ստուրկ բազմաթիւ են: Բա-
ւական է յիշել այստեղ մի քանի անուններ. Ֆի-
լիպովցիներ, Ֆեդոսեւիցիներ, Բեդպոպովցիներ,
Նեմովկաններ, Շոգեւոր քրիստոնէականեր, Վօզդի-
խանցիներ, Սիւտանցիներ, Կոստոբորներ, Մօ-
լոկաններ, Դոտոնցիներ, Խիսաններ, Ալօպցիներ
և այլն և այլն:

Բայց այդ բոլոր աղանդները կարելի է բաժա-
նել երկու որոշ խմբերի վրա, իրանց ուղղու-
թեան համեմատ. մի ստիկներ և քաղցիօնա-
ւորներ: Առաջինները գերադասում են ապա-
գայ երկնային կեանքը, հոգու փրկութիւնը, ներ-
կա աշխարհային երկրային կեանքից: Նրանք
պատրաստ են իրանց անձը ամեն բարիքներից
զրկել ներկայ երկրային կեանքում, միմիայն երկ-
նային թաղաւորութիւնը ժողովելու համար:
Նրանք տանջաւոր, մինչև անգամ, համարում են
անհրաժեշտ, այդ պատճառով չեն բողոքում աշ-
խարհային ոչ մի անիրաւութեան և անարդարու-

թեան դէմ: Իսկ և կատարեալ մի ստիկի դմ,
կրօնամոլութիւն:

Երկրորդ ուղղութեան աղանդները, քաղցի-
օնաւորներն են, իրանց կրօնական գաւառու-
թիւնները հիմքը բարոյական իմաստասիրու-
թիւնը: Դեռելով, ձգտում են լոգիկապէս վերա-
նորոգել եկեղեցին, բարեօրել իրանց կեանքը,
յեղափոխել հասարակութիւնը, հոգում են ներ-
կա, երկրային կեանքի ձեւերը վերանորոգելու և
բարոյապէս բարեօրելու: Այդ վերջինների կրօ-
նական— բարոյական վարդապետութեան հետ
միասին ձեռք ձեռք տուած է ընթանում և
ստեղծական հասարակա-քաղաքական վերանորո-
գութիւնը:

Առաջվայ ժամանակներում աղանդաւորներին
անխնայ հաւածում էին. նրանց բանտարկում,
աքսորում, այրում, գլխատում, կախում, գլուխը
ջարդում, լեզուն կտրում էին և այլն և այլն:
Իսկ պատահում էր առաջվայ կայսրների ժամա-
նակ: Տանջված, չարչարված, հալածված աղան-
դաւորները վերադառնում էին և սրտում ուն էին
պահում կառավարութեան դէմ: Այդ պատճա-
ռով, ինչպէս հաղորդում է Պրուգալին պաշտօ-
նական աղբիւրներից, տեսնելով որ նրանց հետ
քրիստոնէական կերպով չեն վարվում, աղանդ-
ներից շատերը յայտնեցին որ իշխանութիւնը
հակաքրիստոնէական է և վճռեցին իրանց աղօ-
թանքներում այլ ևս երբեք չաղծել իշխանու-
թեան համար:

Աղանդների մեծ մասը, ինչպէս Կոստոբորներ,
սիւտանցիներ, վօզդիխանցիներ, չտոնցիստներ,

ընդունում են միմիայն աւետարանը, որպէս
սուրբ գիրք և ձգտում են ճշգրտութեամբ իրագոր-
ծել աւետարանի պատուէրները: Նրանք եկեղե-
ցիներ աւելորդ չիւնութիւններ են համարում, այլ
աղօթում են ամեն տեղ, որտեղ նրանցից մի
խումբ է հաւաքվում: Նրանք քահանայ, այսինքն
կառավարութեանից կամ եպիսկոպոսներից նշա-
նակված քահանայ չեն ընդունում, այլ նրանցից
ամեն մարդ, մինչև անգամ կին կարող է կանո-
նել ժողովի մէջ, կարող աւետարանը կնդանի
հասկանալի լեզուով, բացատրել հանդիսականնե-
րին Գրիստոսի խօսքերը, քարոզ ասել: Այսօր
նրանք հաւաքվում են մի տան մէջ,— և այն օրը
այն տան տէրը, որի մօտ հաւաքվել են, քահա-
նայ է, քարոզիչ է. միւս կիրակի գոտարկվում
են մի այլ տան մէջ,— և այն տան տէրը քահա-
նայ է այն օրը: Հաւանդիստներ չեն ընդունում
ոչ եկեղեցի, ոչ քահանայ, ոչ խաչեր, ոչ մա-
սուէրներ, ոչինչ արտաքին արարողութիւն: Նը-
րանք ասում են թէ աւետարանը պէտք է կար-
դալ, Գրիստոսի խօսքը պէտք է հասկանալ և
նրա համեմատ վարվել, բարոյական լինել, ազ-
նիւ լինել, ուրիշին չը հարստահարել. ոչորին չը
ձեռնալ,— ահա իսկական քրիստոնէութիւնը նը-
րանց կարծիքով.— և ոչ թէ խաչ հանել, աւետա-
րանի կազմը համբուրել առանց ըմբռնելու թէ
մէջը ինչ է գրված, եկեղեցու քարերը համբու-
րել կամ սուրբ պատկերները պաշտել: Վօզդի-
խանցիներ աւելի էլ հեռու են գնում: Նրանք
մերժում են մկրտութիւնը: Ի՞նչ կը նշանակէ մը-
կրտութիւն, ասում են նրանք,— զա կը նշանակէ

